

□ *Müberra Seydi Ertek*

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ

TÜRKİYE'DEKİ GÜRCÜLER VE KONUŞURLARINI KAYBETMEKTE OLAN DİLLERİ

THE GEORGIANS IN TURKEY AND THEIR ENDANGERED LANGUAGE

ÖZET

Gürcüler, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi ve 1921 Kars Antlaşması sonucunda yaşadıkları toprakların Osmanlı'nın elinden çıkmasıyla dinlerini kaybetmemek amacıyla Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmış ve Anadolu'da pek çok ibölgeye yerleşmişlerdir. Ana dilleri olan Gürcüce, ev içinde kullanılmasına rağmen sonraki nesillerde sosyal, kültürel, siyasi vb. nedenlerle işlevini yitirmeye başlamıştır. Bu çalışmada Gürcülerin Türkiye'ye göçlerinin tarihsel arka planında Gürcü kökenli yurttaşlarla yapılan araştırma anketinin sonuçları kimlik algısı, sosyo-kültürel özellikler ve sosyo-linguistik görünüm bölümlerinde ele alınacak ve değerlendirilecek, ayrıca, Türkiye'de konuşurunu kaybetmekte olan Gürcücenin temel özellikleri de verilecektir.

Anahtar Kelimeler

Türkiye'de Gürcüler, Gürcüce, sosyolingüistik, kimlik algısı

After the 1877-1878 Ottoman-Russian War and the 1921 Treaty of Kars, Ottoman Empire lost Georgian lands. Because of this, Muslim Georgians had been forced to migrate to Anatolia and settled in many places of Anatolia. Initially their own language, Georgian, preferred among themselves, but in the next generation the reason of social, cultural, political etc. facts were not taught as a language preference. In this study, will be referred to the historical background of the Georgian emigration to Turkey; in the part of identity sense, socio-cultural characteristics and socio-linguistic features sections the results of survey research with Georgian will be included and will be interpreted. Georgian ,which speakers are being lost in Turkey will also be given the basic features.

Keywords

Georgians in Turkey, Georgian language, sociolinguistic, identity sense

1. Türkiye Gürcülerinin Tarihsel Arka Planı

Türklerle Gürcülerin ilk karşılaşmaları 1060'lardan itibaren Gürcülerin yaşadığı bölgelere Selçuklu boylarının gelmesiyle başlamıştır (bk. Kurat 2002). Tarih boyunca, Gürcülerle Türklerin en yoğun teması Osmanlı Devleti zamanında olmuş; Osmanlı-Gürcü ilişkileri 1461’de Trabzon’un Osmanlı tarafından alınması ile başlamış ve Osmanlı’nın 1578’de Güneybatı Gürcistan’ı ilhakı ile yoğunlaşmıştır (bk. Uzunçarşılı 1973). Bu tarihten sonra Osmanlı egemenliğinde uzun yıllar yaşayan Gürcüler arasında İslam dini yayılmış, Gürcülerle Türkler arasında din temelinde güçlü akrabalık bağlar- kurulmaya başlamıştır.

"93 Harbi "olarak bilinen, 1877-1878 Savaşı'nı Osmanlı Devleti'nin kaybetmesiyle Kafkasya'da Kars, Ardahan, Batum, Artvin, Borçka, Hopa ve Kemalpaşa bölgeleri Osmanlı toprakları Rusya tarafından ilhak edilmiş; buralarda yaşayan, Rus işgalini kabul etmeyen Türkler ve Müslüman Gürcüler Rus baskısına uğrama korkusuyla Anadolu'ya göç etmişlerdir (bk. Andrews 1992). Kara ve deniz yolları ile büyük kayıplar verilerek Anadolu'nun çeşitli yörelerine yapılan bu göçlere 'Birinci Kaçkaç' adı verilmiştir. İlk üç yılda bölgeden '93 muhacirleri' adı verilen 120 bin kişi göç etmiştir (Gül 2009: 92). Göç esnasında tifo, kolera vb. salgın hastalıklarının (tifo, kolera vb.) baş göstermesi ölümlere neden olmuştur.¹

Gürcülerin "İkinci Kaçkaç' olarak adlandırılan ikinci göçü, Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) boyunca Rus ve Ermeni savaşları ve baskıları altında, halkın zor koşullarda yaşamak zorunda kalması ve Gürcistan'ın 1918’de bağımsızlığını ilan etmesi ile başlamıştır. Akabinde, 13 Ekim 1921 Kars Antlaşması ile Batum Gürcistan’da, Kars, Ardahan, Artvin Türkiye’de kalmıştır. Bu süreçte Türk orduları Acara ve Batum’dan çekilirken o yörelerdeki Türkler ve Müslüman Gürcüler de Türk bölgelerine göç etmişlerdir (Gül 2009: 98). Savaş sonrasının sonucu olan bu göçlerde, göç profili Türk ve Müslüman Gürcüler olmak üzere iki grup oluşmaktadır. Bu sebeple ne kadar Gürcü ailesinin Türkiye’ye göç ettiği kesin olarak bilinmemektedir.

Gürcüler ağırlıklı olarak Artvin, Ordu, Giresun, Sakarya, Bursa, Kocaeli, Balıkesir, Düzce ve Amasya illerinin şehir merkezlerine ve köylerine göç etmişlerdir. Gürcüler esas günümüzde de bugün de bu illerde yaşamaktadırlar.²

2. Türkiye Gürcülerinin Karakteristikleri

2.1. Yöntem

Temmuz 2013’te Ordu merkezde ve Giresun’un Bulancak ilçesinde Gürcü olduğunu beyan eden aileler vasıtasıyla onların yönlendirdiği kişilerle anket görüşmesi yapılmıştır. Ardından, Eylül 2013 tarihinde Gürcistan Devlet Başkanı Mihail Saakaşvili’nin Kocaeli ve Sakarya’daki Gürcü köylerini ziyareti esnasında Devlet Başkanı’nı dinlemeye gelen Türkiye Gürcülerine anket uygulanmıştır. Ordu’da 53, Giresun’da 46, Kocaeli’nde 74, Sakarya’da 52 kişi ile görüşülmüştür. Ön araştırma olması amacıyla pilot bir uygulama olarak karşılıklı görüşme şeklinde yapılmış ankette, kimlik algısı, evliliklerinde etnik ayırım gözetip gözetmedikleri, Gürcüceyi hangi düzeyde bildiklerine ve çocuklarına

¹ Bu dönemde dedesi Batum'dan göç etmiş olan ACS, dedesinin Ordu'ya yerleşmelerinin nedenini gemi ile gerçekleşen göç sırasında salgın hastalıkların hızlıca yayılması ve bu sebeple daha fazla gidemeyerek Karadeniz sahilindeki bu ilde göç yolculuğuna son vermek olarak anlatmaktadır. Kaynak kişi, Batum’dan çıkan göçün asıl gideceği yerin dönemin padişahı tarafından Bursa olarak belirlendiğini, ancak yaşanan ölümlü hastalıklar nedeniyle çoğu kişinin sahil boyunca indiğini söylemektedir.

² (bk. http://www.akbabakoyu.com/default.asp?mct=detay&Topic_ID=27733)

Gürcüce öğretilip öğretilmediklerine ilişkin sorular yer almıştır. Anket yapılabilmesi için kişilere öncelikle Gürcüce bilip bilmedikleri sorulmuş ve Gürcüce bildiğini belirten 50 yaş üstündeki kişiler 'benzeşik örnekleme modeli'yle örneklem kabul edilmiş; diğer sorulara cevap vermeleri istenmiştir. Yaş sınırı olarak 50 yaş ve üstünün seçilmesinde 50 yaş altındaki kişilerin standart dil ve kültürle daha erken, çocukluk döneminde tanışmış olabileceği gerçeği göz önünde bulundurulmuştur.

Anketten elde edilen verilerde yaş aralıkları ölçüt olarak alınmıştır anket yapılan yerlerle ilgili bir ayırım yapılmamıştır. Görüşme yapılan kişiler kuşak farkları dikkate alınarak 75 yaş üstü, 61-75 yaş arası ve 50-60 yaş arası olmak üzere üçe ayrılmıştır. EK1’deki anket sonuçlarında cevapların yaş aralıklarındaki sayısal verileri yer almaktadır. Anketten elde edilen verilere aşağıdaki bölümlerde değinilmekte, Magneralla ve Türkdoğan tarafından Türkiye’de yaşayan Gürcüler üzerine daha önce yapılmış araştırmalar dikkate alınarak anket sonuçlarından elde edilen verilerle karşılaştırılmakta, söz konusu konularla ilgili saptamalar yapılmaktadır.

2.2. Kimlik Algısı

Gürcülerin, Türkiye’deki dışadlandırması 'Kartveli', 'Acar' ve/veya 'Gürcü'dür. Ancak bu isimlerin çağrışımları 'Gürcüler' açısından oldukça tartışmalıdır. 'Kartveli' etnonimini Türkiye’ye göç eden Gürcüler, Müslüman olmayan Gürcüler için kullanırken, Türkler bu etnonimi Türkiye’ye göç eden veya Gürcistan vd. ülkelerdeki Gürcüler için de kullanmaktadır. Türkiye’ye göç eden Gürcüler halk arasında yalnızca "Gürcü" etnonimi ile adlandırılmaktadır. 'Kartveli' ise yalnızca sınırlı bir akademik çevrede, ilgili dil ailesini ifade eden bir etno-linguistik terim olarak kullanılmaktadır.³

Gürcüler için kullanılmakta olan bir diğer etnonim de 'Acarlar'dır. Ancak bu etnik adın kullanımı, yalnızca Acaristan'dan göç edenlerle sınırlıdır. Gürcüler, Acarlar için 'pis' ve 'dağlı' der (Andrews 1992: 249). Kendilerinden ayırırlar Gürcüler Acarlar'ı. Bunların yerine hem Türkler hem de Gürcüler tarafından yaygın olarak 'Gürcü' adı kullanılmaktadır. Gürcüler kendileri gibi olanlar içinse 'bizden olan' anlamındaki *Çveneburi* sözcüğünü kendi aralarında kullanmayı tercih ederler.

Orhan Türkdoğan, göç eden Gürcülerin yaşadığı Geyve’ye bağlı Boğazköy ve Kışlaçayı Köyü’nde yaptığı araştırmalarda Gürcülerin kimlik oluşturma modelinin öncelikli olarak 'Müslümanım' demekle gerçekleştiğine değinmektedir. Türkiye’de yaşayan Gürcüler, Müslüman, Türk ve Gürcü kimlikleri arasında keskin bir ayırım yapmamakta, bunları birlikte taşıdıklarını belirtmektedirler (Türkdoğan 2006: 471).

Yapılan anketlerde Gürcülere kendilerini nasıl tanımladıkları sorulmuş, 'Müslüman, Türk, Gürcü' tanımlamalarının kendileri tarafından sıralanması istenilmiştir. Görüşmecilerden istenilen sıralama sonucunda öncelikli olarak 'Müslümanım' cevabı alınmıştır. Bunu, 'Gürcüyüm' ve 'Türküm' takip etmiştir. Yaş aralıklarına bakıldığında şu sonuçlara ulaşılır: 75 yaş üstündeki 50 kişiden 38'i sıralamayı 'Müslüman, Gürcü, Türk'; 2'si 'Türk, Gürcü, Müslüman'; 7'si 'Gürcü, Müslüman, Türk'; 3'ü 'Müslüman, Türk, Gürcü' şeklinde yapmıştır. 61-75 yaş arası 70 kişilik gruptaki 37 kişi 'Müslüman, Gürcü, Türk'; 14'ü 'Türk, Gürcü, Müslüman'; 3'ü 'Gürcü, Müslüman, Türk'; 16'sı 'Müslüman, Türk, Gürcü' demiştir. 50-60 yaş arasındaki 105 kişilik gruptan 38 kişi 'Müslüman, Gürcü, Türk'; 21 kişi 'Türk, Gürcü,

³ Göç etmiş bir aileden gelen Ahmet S. (58), çocukluğunda kendisine 'Kartveli' şeklinde seslenenlere, negatif algılamanın ifadesi olarak bu etnik adı reddederek 'sensin Kartveli!' cevabını verdikleri, Gürcüler için 'Kartveli' isminin Müslüman olmayan kimseleri, hatta Ermenileri karşıladığını söylemekte ve bu durumu 'Sonradan öğrendik, kötü bir şey değilmiş anlamı. Yanlış biliyormuşuz.' diye yorumlamaktadır.

Müslüman'; 4'ü 'Gürcü, Müslüman, Türk'; 42'si 'Müslüman, Türk, Gürcü' sıralamasıyla cevap vermiştir. Verilen cevapların yüzdeleri aşağıdaki tabloda verilmektedir:

	75 yaş üstü: 50 kişi	61-75 yaş arası: 70 kişi	50-60 yaş arası:105 kişi
Müslüman-Gürcü-Türk	% 76	% 52.8	% 36.1
Türk-Gürcü-Müslüman	% 4	% 20	% 20
Gürcü-Müslüman-Türk	% 14	% 2.3	% 3.8
Müslüman-Türk-Gürcü	% 6	% 22.8	% 40

Tablo I: Kimlik Algıları

Yapılan ankette yaş gruplarının kimlik algısı üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Gürcülerin her bir yaş aralığında kendilerini 'Müslüman' kimliğiyle öne çıkarmaları din merkezli muhafazakar taraflarına işaret etmektedir. Konuyla ilgili, derleme yapılan Bulancaklı Hasan A. (76), göç etmelerinin nedenini "Rusya'nın işgaliyle dinlerini yaşayamayacakları korkusu" ile açıklamakta ve 'Bizim için önemli olan dinimizi kaybetmemektir.' demektedir. Türkiye'deki Gürcülerin kendilerini Gürcistan'daki Gürcülerden ayrılan bir unsur olarak da 'Müslüman' kimliklerini öne çıkarmaları muhtemel bir durumdur.

Kimlik algısında, 75 yaş üstündeki grubun büyük bir bölümü 'Müslüman' kimliğinin ardından etnik kimliğini 'Gürcü' olarak vermektedir. 75 yaş üstündeki grubun standart kültürle ve dille daha geç karşılaştığı dikkate alındığında etnik olarak kendilerini, aile büyüklerinin kimlik algısında olduğu gibi 'Gürcü' baskın kimliğiyle tanımlamaları söz konusu olabilir.

61-75 yaş arası grupta 'Müslüman' kimliğinden sonra 'Gürcü' kimliği öne çıkarılmaktadır. Ancak, 75 yaş üstü gruptan oldukça yüksek bir farkla %20'lik bir grup 'Türk' kimliğini 'Müslüman' kimliğinden önce belirtmektedir. Etnik kimlik sıralamasında bu grupta 'Gürcü' kimliği küçük bir sayısal farkla 'Türk' kimliğinden önce gelir.

50-60 yaş arası grupta ise, öncelik yine 'Müslüman' kimliğindedir. Bunu diğerlerinden farklı olarak 'Türk' kimliği takip eder ve 'Gürcü' kimliği ile arasındaki sayısal fark oldukça yüksektir. 61-75 yaş arası ve 50-60 yaş arası grubun etnik kimlik algısında 'Türk' kimliğinin dikkate alınması siyasi, politik vb. gelişmeler sonucunda 'milliyetçilik', 'romantizm' vb. akımların bireylerin üzerindeki etkisiyle yorumlanabilir.

2.3. Sosyo-Kültürel Özellikleri

Gürcüler göç ettikleri dönemde sahil boyunca görülen sıtma gibi hastalıklardan korunmak amacıyla çoğunlukla şehir merkezinden oldukça uzakta kırsal kesimlere yerleşmişlerdir.

Evlilik için *endogamiye*⁴ riayet edilmemektedir; birinci derece kuzenlerle evliliğin yasak olmasının yanında uzak akrabalarla evlenmeye de iyi gözle bakılmamaktadır (Magnarella 1976: 39). Bunun yanı sıra yerleşimin ilk yıllarında tercih edilen köy içi evlilik sonraları tercih edilmez olmuş ve köy dışı evliliklerde de köken aranmamaya başlamıştır. *Exogami*⁵ örneği olarak komşu ile evlilik hoş karşılanmamakta; komşular kardeş, akraba, aile gibi düşünülmemektedir (bk. Türkdogan 2006).

⁴ Endogami: İç evlenme.

⁵ Exogami: Bir gruba mensup üyelerin dışarıdan evlenmesi.

Yapılan ankette, kendileri gibi Gürcü olanlarla evlenip evlenmedikleri sorusuna 'evet' ve 'hayır' şeklinde cevap vermesi istenilen görüşmecilerden 75 yaş üstündeki 50 kişilik gruptan 41'i 'Evet', 9'u 'Hayır'; 61-75 yaş arası 70 kişilik gruptan 38'i 'Evet', 32'si 'Hayır'; 50-60 yaş arası 105 kişilik gruptan 43'ü 'Evet', 62'si 'Hayır' demiştir. Cevapların yüzdeleri şu şekildedir:

	75 yaş üstü: 50 kişi	61-75 yaş arası: 70 kişi	50-60 yaş arası:105 kişi
Evet	% 82	% 54.3	% 41
Hayır	% 18	% 45.7	% 59

Tablo II: Kendileri Gibi Gürcü Olanlarla Evlenip Evlenmemeleri

Yukarıdaki tablodan görüldüğü üzere, 75 yaş üstü grubun kendileri gibi Gürcü olanlarla evliliği oldukça fazladır. Bu yaş grubunun çoğunun göç ettikleri köylerde uzun süre, Türklerden ve Türk kültüründen nispeten uzak, kendi dillerini konuşarak ve kültürlerini devam ettirerek yaşadıkları bilinmektedir. Evliliklerinde kendilerine sunulmuş etnik bir tercih hakkı bulunmaması dolayısıyla kendileri gibi olanlarla evlenmişlerdir.

75 yaş altındaki grupların Türklerle ve Türk kültürleriyle ilişkilerinin artması endogaminin hoş karşılanmaması exogami kaynaklı evlilikleri kolaylaştırmış; Gürcüler dışındaki etnik gruplara mensup ve farklı yerleşim yerlerinde yaşamakta olan kişilerle de evlenilmesinin yolunu açmıştır. Kimliğini öncelikli olarak 'Müslümanım' olarak tanımlayan Gürcüler egemen kültüre exogami kaynaklı evlilikler yoluyla çok kolay adapte olmuş ve kültürel hayatta etnik Türkler gibi yaşamaya devam etmişlerdir. Gürcülerin Türk kültürüyle temaslarının artmasının kimlik algılarında 'Türk' kimliğini öne çıkarmalarına sebep olduğu söylenebilir.

Göç sonrasındaki süreçte devam ettirdikleri yemek, düğün vb. ritüeller türü kültürel öğeler yeni nesle aktarılamamıştır. Gürcülerle yapılan görüşmelerde bu tür ritüellerin genel itibarıyla 50 yaş üstündeki kişiler tarafından özel durumlarda yapılmasına devam edildiği belirtilmiştir.

2.4. Sosyolinguistik Görünüm

Bir halkın tarihsel sürecinde olağan dışı gelişmeler yoksa bu dilbilim tarihinde de süreklilikler olduğunu gösterir ve böylece dilin özü (purity) sonraki nesillere aktarılır. Ancak halkın tarihi boyunca birtakım olağan dışı ve üstü gelişmeler söz konusuysa, farklı kuşakların dilbilimsel kodlarında önemli değişiklikler kaydedilir. Dilin özelliğinden ödün verildiği görülür (bk. Ansaldo 2009). Türkiye'nin tarihsel süreçte yaşamış olduğu siyasi ve politik ilişkiler neticesinde Türkçe ve Gürcüce gibi 'karşı karşıya gelen' farklı diller olmuştur. Dil ilişkisi, farklı sosyal-tarihsel bağlamda karşılaşılan çok dilliliğin doğal biçimde farklı derecelerde oluşmasıdır (Mufwene 2001: 17). Dil temasları sonucunda iki dilin karşı karşıya gelmesiyle çeşitli iç ve dış faktörler devreye girer ve etkileşim genellikle dillerden birinin daha baskın olması ile sonuçlanır.

'Farklı dillerin konuşucuları bir arada yaşamaya başlayınca neler olur?' sorusu Ansaldo tarafından şöyle cevaplanmıştır: 1) Kendi dillerini empoze etmeye çalışırlar. 2) İletişimsel değiş tokuşla meşgul olunur. Biraz öğrenilir, biraz öğretilir. İletişimi fonksiyonel hale getirmek için uğraşılır. 3) Yeni dil öğrenmeye çalışılır (2009: 82).

Türkiye'ye göç eden Gürcüler yeni dili öğrenmeyi tercih etmişler ve ana dillerinin yanında Türkçeyi de öğrenerek, iki dilli yaşamaya uzun süre devam etmişlerdir. Gökdağ, Türkiye Gürcülerinin dillerini koruyabilmelerinin, çoğunluğun kırsal kesime yerleşmiş olmalarına bağlanabileceğini belirtir (2011:

111). Kırsal kesimde yaşayanların standart dilin güçlü etkisinden uzak olduğu düşünüldüğünde Gürcülerin bir ölçüde dillerini korumuş olmaları olağandır. Ancak, sosyo-kültürel özelliklerde söz edildiği gibi, Gürcüler arasında endogaminin ve köy içi evliliğin hoş karşılanmaması Türklerle evlilik yolunu açmıştır. Bu da başlangıçta ana dili olarak konuşulan Gürcücenin bir süre sonra ana dili özelliğini kaybetmesine, topluluğun iki dilli hale gelmesine hatta ilerleyen dönemlerde sonraki nesillerin edindiği ya da öğrendiği bir dil niteliğini yitirmesine neden olmuştur.

Türkiye’de 1927’den 1965’e kadar yapılan nüfus sayımlarında anadili ve ikinci dil olarak konuşulan diller sorulmaktaydı. Ancak 1965’ten sonra bilinen ve konuşulan diller sorulmadığı için bugün Türkiye’de kaç kişinin Gürcüce bildiği ve konuştuğu bilinmemektedir. En son, dille ilgili sayısal verilerin elde edildiği 1965 sayımında 34,330 kişi anadil olarak, 4,042 kişi konuşulan tek dil olarak, 44,934 kişi ikinci dil olarak Gürcüceyi konuştuklarını belirtmişlerdir. Gürcüce bilen ve konuşan sayısının en yüksek olduğu il Artvin’dir. Artvin’i Ordu, Sakarya, Bursa, Kocaeli, Giresun illeri takip etmiştir (bk. Buran-Yüksel Çak 2012).

Etnologue, Türkiye’de konuşulan Gürcüceye tehlike altında bir dil olarak yer verir. 1965 sayımına göre bunlardan 4 bininin tek dilli olduğunu; 1980 verilerine göre de Türkiye’de 40 bin Gürcü bulunduğunu belirtmektedir.⁶

Magnarella’nın, Balıkesir Mana’da yaptığı araştırma sonucunda orta yaşlıların bir kısmının ve gençlerin akıcı bir şekilde Gürcüce konuşamadıklarına değinilmiştir (bk. 1976). Bursa’nın Hayriye köyünde Gürcücenin yaygın olarak kullanıldığı bilgisine yer verilen 1979 basımlı çalışmada, eğitim ve çoğunluk dili olan Türkçe karşısında rekabet gücü bulunmayan Gürcücenin kolayca vazgeçilen bir dil Gürcülerin Türkçeyi belirgin bir aksanla konuştukları, çoğunun iki dilli olduğu belirtilmiştir (bk. 1979).

Türkdogan, etnik sosyoloji araştırması için gittiği köylerde, Gürcü topluluğa dillerini konuşup konuşmadığını sorduğunda kaynak kişiler dillerini pek konuşmadıklarını, yeni kuşağın Gürcüceyi çok az bildiğini dile getirmiştir (bk. 2006: 471). Kışlaçayı köyü araştırmasında Türkdogan bir kaynak kişinin ‘İstanbul’da Gürcüce dergi çıkıyor, bu dergileri köye sokmuyoruz. Ayrımcılığa şiddetle karşıyız. Biz bu devlete bağlıyız. Artık bizim dilimiz Türkçedir.’ dediğini belirtmiştir (2006: 472).

Yapılan anket çalışmasında bu bölümle ilgili olarak görüşmecilere 2 soru sorulmuş, bu soruları açıklamaları istenmiş ve görüşmecilerin verdikleri cevaplar not edilmiştir. Gürcüceyi ne düzeyde bildikleri sorusuna ve ‘Çok iyi’, ‘Orta’, ‘Az’ seçeneklerine göre cevap vermeleri istenmiştir. 75 yaş üstündeki 50 kişiden 46’sı ‘Çok iyi’, 3’ü ‘Orta’, 1’i ‘Az’; 61-70 yaş arası 70 kişiden 23’ü ‘Çok iyi’, 41’i ‘Orta’, 6’sı ‘Az’; 50-60 yaş arası 105 kişiden 10’u ‘Çok iyi’, 39’u ‘Orta’, 56’sı ‘Az’ şeklinde cevap vermiştir. Aşağıdaki tabloda Gürcüce bilme düzeylerinin yüzdeleri yer almaktadır:

	75 yaş üstü: 50 kişi	61-75 yaş arası: 70 kişi	50-60 yaş arası:105 kişi
Çok iyi	% 92	% 32.9	% 9.5
Orta	% 6	% 58.5	% 37.1
Az	% 2	% 8.6	% 53.4

Tablo III: Gürcüce Bilme Düzeyleri

⁶ bk. www.ethnologue.com/country/TR/status

Görüşmecilere çocuklarına Gürcüceyi öğretip öğretmedikleri sorulmuş; 'Evet' ya da 'Hayır' olarak cevaplamaları istenmiştir. 75 yaş üstü gruptan 18'i 'Evet', 32'si 'Hayır'; 61-75 yaş arası gruptan 11'i 'Evet', 59'u 'Hayır'; 50-60 yaş arası gruptan 8'i 'Evet', 97'si 'Hayır' demiştir. Aşağıdaki tabloda çocuklarına Gürcüce öğretip öğretmediklerine verdikleri cevapların yüzdesi yer almaktadır:

	75 yaş üstü: 50 kişi	61-75 yaş arası: 70 kişi	50-60 yaş arası:105 kişi
Evet	% 18	% 11	% 8
Hayır	% 32	% 59	% 97

Tablo IV: Çocuklarına Gürcüce Öğretip Öğretmedikleri

75 yaş üstü grubun % 92'si 'Çok iyi' düzeyde Gürcüceyi bildiğini, ana dil olarak edindiğini, Türkçeyi sonradan öğrendiğini çocukluğunda aileleriyle Gürcüce konuştuklarını belirtmiştir. Çoğu, Türkçeyi gittikleri okullarda öğrenmiştir. 75 yaş üstü grubun çoğunluğunun göç ettikleri kırsal kesimlerde kendileri gibi göç edenlerle yaşamaları Gürcüceyi anadili olarak edinmelerine ve Türkçeyi daha geç öğrenmelerine sebep olmuştur. Sonuçlardan, Gürcü kökenli anne babaların % 64'lük bir oranla çocuklarına Gürcüceyi öğretme amacı gütmedikleri görülmektedir. Ebeveynler, çocuklarının büyükleriyle, anne ve babalarıyla Gürcüce konuşurken dili öğrendiklerini, dede ve nineleriyle Gürcüce konuştuklarını ifade etmişlerdir.

61-75 yaş arası grubun büyük bir bölümü, % 58'i, Gürcüceyi 'Orta' seviyede bildiğini, çocuklukların da anne ve babalarıyla, ara sıra Gürcüce konuştuklarını söylemişlerdir. Ancak anne babaların % 84'lük bir bölümü kendi çocuklarına Gürcüce öğretmeyi tercih etmemiştir. Tercih etmeyenlerden bir kısmı bunun nedenini Gürcü kökenli olmayan ve Gürcüce bilmeyen bir eşle evlenmeleri dolayısıyla gerek duymamış olmak şeklinde açıklamıştır.

50-60 yaş arası grupta bulunan az sayıda kişi, % 9.5, dili çok iyi bildiğini, Gürcüceyi kendiliğinden, duyarak öğrendiğini, ancak çocukluğunda Gürcücenin evde pek konuşulmadığını bildirmişlerdir. Bu yaş aralığındakilerin de % 92.4'ü çocuklarına dili öğretmeyi tercih etmemişlerdir.

Bu gruplarda Gürcüce bildiğini söyleyen kaynak kişilere dillerini daha çok nerede kullandıkları sorulduğunda, Gürcüce konuşmayı, çocukları ya da başkaları tarafından konuştuklarının anlaşılmasını istemedikleri durumlarda ve aile içinde tercih ettikleri belirtilmiştir. Bunun yanı sıra bazen kendi aralarında da 'nostalji' için Gürcüce konuştuklarını söylemişlerdir.

Göç edenlerin ve sonraki nesillerin Gürcüce bilmeleri ve konuşmaları göçten sonra ancak dördüncü kuşağa kadar mümkün olabilmıştır. Dördüncü kuşaktan sonra, az da olsa devam eden iki dillilik, bir sonraki nesilde prestij ve eğitim dili olan Türkçenin kullanımı nedeniyle görülmemeye başlar. Anket uygulanan kaynak kişilerin büyük bir bölümü çocuklarına Gürcüce öğretmediklerini, öğretmeye gerek duymadıklarını söylemiştir.

Türkdogan ve Magnerella'nın yaptığı araştırmaların üstüne 2013 yılında yapılan anket ve derleme çalışmaları Türkiye’de bugün az sayıda kişinin Gürcüce bildiğini göstermektedir. Gürcüce bildiğini söyleyen kişiler sonraki nesillere dillerini öğretmediklerini dile getirmiştir. Sonraki nesillerin dili öğrenmemesi Gürcücenin yakın zamanda Türkiye’de konuşurlarını tümüyle kaybetme sürecinde olduğunu göstermektedir.

EK 1: Yapılan anketten elde edilen bazı sayısal veriler:

	75 yaş üstü: 50 kişi	61-75 yaş arası: 70 kişi	50-60 yaş arası:105 kişi
Müslüman-Gürcü-Türk	38 (% 76)	37 (% 52.8)	38 (% 36.1)
Türk-Gürcü-Müslüman	2 (% 4)	14 (% 20)	21 (% 20)
Gürcü-Müslüman-Türk	7 (% 14)	3 (% 2.3)	4 (% 3.8)
Müslüman-Türk-Gürcü	3 (% 6)	16 (% 22.8)	42 (% 40)

Tablo I: Kendilerini nasıl tanımladıkları sorusuna (kimlik algısı) cevapları

	75 yaş üstü: 50 kişi	61-75 yaş arası: 70 kişi	50-60 yaş arası:105 kişi
Evet	41 (% 82)	38 (% 54.3)	43 (% 41)
Hayır	9 (% 18)	32 (% 45.7)	62 (% 59)

Tablo II: Gürcü kökenlilerle evlenip evlenmedikleri sorusuna verilen cevaplar

	75 yaş üstü: 50 kişi	61-75 yaş arası: 70 kişi	50-60 yaş arası:105 kişi
Çok iyi	46 (% 92)	23 (% 32.9)	10 (% 9.5)
Orta	3 (% 6)	41 (% 58.5)	39 (% 37.1)
Az	1 (% 2)	6 (% 8.5)	56 (% 53.4)

Tablo III: Gürcüce bildiğini söyleyenlerin yaş dağılımı ve dil edinim düzeyleri

	75 yaş üstü: 50 kişi	61-75 yaş arası: 70 kişi	50-60 yaş arası:105 kişi
Evet	18 (% 36)	11 (% 15.7)	8 (% 7.6)
Hayır	32 (% 64)	59 (% 84.3)	97 (% 92.4)

Tablo IV: Çocuklarına Gürcüce öğretme durumları

GÜRCÜ DİLİNİN TEMEL ÖZELLİKLERİ GENERAL FEATURES OF THE GEORGIAN LANGUAGE

1. Köken ve İmla

Gürcüce, Gürcistan’ın resmi dilidir; Gürcistan’ın dışında Türkiye, Azerbaycan ve Rusya’da Gürcü dilli topluluklar bulunmaktadır. Gürcüce Kafkas dilleri ailesinde yer alır. Kafkas dilleri, Kuzey Kafkas dilleri ve Güney Kafkas dilleri olmak üzere iki alt gruba ayrılır. Abhazca, Ubihça, Abazaca, Çerkezce, Çeçence, Avarca, Bastça vb. Kuzey Kafkas alt grubunda; Svanca, Megrelce, Lazca ve Gürcüce ise Güney Kafkas dilleri alt grubundadır. 'Kartvel dilleri' olarak da adlandırılan Güney Kafkas dilleri kendi içinde üçe ayrılır: 1. Gürcüce ve diyalektleri (İmereti, İmerhev, Acara, Guria, Mohev vd.); 2. Zan Dilleri: Lazca ve Svanca; 3. Megrelce.

Gürcüce, 5. yüzyıldan itibaren yazı dilidir. Gürcücenin yazımında MS 3. yüzyılda Gürcü Kralı Parnavaz tarafından geliştirilen *Kartuli Anbani* 'Kart alfabesi' denilen yazı sistemi kullanılmaktadır. Gürcü alfabesinde 5 ünlüyü, 33 ünsüzü karşılayan 38 harf bulunmaktadır. Gürcüce, bu alfabeye Latin alfabesinde olduğu gibi soldan sağa doğru yazılır.

Gürcü Harfleri	Harfin Adı	Harf Değeri	Gürcü Harfleri	Harfin Adı	Harf Değeri
ა	an	a	რ	rac	r
ბ	ban	b	ს	san	s
გ	gan	g	თ	tar	t
დ	don	d	უ	un	u
ე	en	e	პ	par	p
ვ	vin	v	კ	kan	k
ზ	zen	z	ღ	ğan	ğ
თ	tan	t	ყ	qar	q
ი	in	i	შ	şin	ş
ქ	қан	q	ჩ	çin	ç
ლ	las	l	ც	tsan	ts
მ	man	m	ძ	dzil	dz
ნ	nar	n	წ	tzil	tz
ო	on	o	ჭ	çar	ç
პ	par	p	ხ	han	h
ჟ	jan	j	ც	can	c
			ჰ	hae	h

Tablo V: Gürcücenin yazımında kullanılan alfabe

2. Ses Bilgisi

Ünlüler: Gürcücenin sesbirim envanterinde yer alan ünlüler şunlardır: /a, e, i, o, u/. Ünlülerden /e/ ve /i/ ön ünlü, /o/ ve /u/ arka ünlü, /a/ ise pek çok durumda ön ünlüyken bazı özel durumlarda art sıradan telaffuz edilir (Boeder 2003: 7). Gürcücede fonemik bir ünlü uzunluğu yoktur. Eklenme ile oluşan ikinci ünlü uzunlukları vardır.

Ünsüzler: /b, g, d, v, z, t, k', l, m, n, p', j, r, s, t', p, k, ğ, q', ş, ç, ts, dz, ts', ç', x, c, h/ olmak üzere 28 ünsüz vardır. Bunlardan /k'/, /t'/, /p'/, /ç'/, /ts'/ ünsüzleri, /k/, /t/, /p/, /ç/ ve /ts'/ ünsüzlerinin patlamalı arka damak karşılıklarıdır. /dz/, /ts/, /q'/ ve /x/ ünsüzleri Türkiye Türkçesinin ses envanterinde bulunmayan ünsüzlerdir.

3. Biçimbilgisi ve Sözdizimi

Gürcüce, ergatif yapıda, eklemeli bir dildir. Sözcükler hem ön ek hem son ek alırlar. Diğer Kafkas dillerinde olduğu gibi Gürcücede, Hint-Avrupa dillerinden İngilizcedeki 'a/an, the' vb. artikel ya da belirlilik yoktur.

İsimler, cümledeki durumuna göre son ek alırlar. Gürcücede yalın durum birkaç farklı ekle gösterilir, fakat genelde -i eki kullanılır: *saat-i* 'saat' (Awde 1997:8). Yönelme ve belirtme durumu için aynı ek kullanılır -s: *dzağli-s* 'köpeğe/köpeği'; ilgi durumu eki -is, -s: *dzağli-s* 'köpeğin'; araç hali eki -t: *dzağli-it* 'köpekle'; bulunma durumu eki -şi ve -zea: *stanbuli-şi* "İstanbul'da", *magida-zea* 'masada'; çıkma durumu eki -dan: Mehmed-dan "Mehmet'ten"; belirtme durumu eki -ra: biçimindedir. Bazı sözcüklerde aldıkları biçime göre değişme olur: *dukan-i* 'dükkan', *dukn-is* 'dükkanın' gibi. İsim tamlamalarında tamlanan iyelik eki almaz: *imisi magida* 'bizim masamız', *tkveni magida* 'sizin masanız'.

Çokluk, sözcük ünsüzle bitiyorsa -ebi çokluk ekinin getirilmesi ile yapılır: *student-ebi* 'öğrenciler'. Sözcük ünlü ile bitiyorsa -ebi eki getirilirken söz sonu ünlüsü düşer: *gogono* 'kız', *gogonebi* 'kızlar', *skami* 'sandalye', *skamebi* 'sandalyeler'. Çokluk eki ile bazen yeni biçimler oluşabilir: *ts'el-i* 'yıl', *ts'l-ebi* 'yıllar' gibi.

Sıfatlar, isimlerden önce gelir: *axali tsigni* 'yeni kitap', *dzveli tsigni* 'eski kitap', *didi magida* 'büyük masa', *patara he* 'küçük ağaç', *tetri sahli* 'beyaz ev'.

Zamirler, isimler gibi son ek alırlar. Kişi zamirleri: *me* 'ben', *şen* 'sen', *is/igi* 'o', *çven* 'biz', *tkven* 'siz', *isini* 'onlar'. İyelik zamirleri: *chemi* 'benim', *sheni* 'senin', *imisi* 'onun', *çveni* 'bizim', *tkveni* 'sizin', *mati* 'onların'. İşaret zamirleri: *es* 'bu', *ig* 'şu', *is/igi* 'o', *eseni* 'bunlar', *egeni* 'şunlar', *isini* 'onlar' (Boader 2004: 19).

Zarfılar iki farklı biçimde görülür: Birincil zarfılar tek başına zarf olarak kullanılan sözcüklerdir; ikincil zarfılar sıfat sonuna -ad ekinin getirilmesi ile yapılır: *tsud-ad* 'kötüce', *ak* 'bura', *gushin* 'yarın', *ik* 'ora', *nela* 'yavaş', *exla* 'şimdi'.

'İçinde', 'arasında', 'arkasında' gibi Gürcücede bulunan ikincil edatlar isimlerden sonra gelir. Çoğu yönelme ve ilgi hali ekini alır ve genellikle sözcüğe eklenir: *Inglisi-dan* 'İngiltere'den', *Inglishi-şi* 'İngiltere'de', *kalati-şi* 'kutuda', *kali-za* 'kapının üstünde'.

Fiile gelen ön ek ve son eklerle kişi, kip, zaman vb. işaretlemeler yapılır: *ts'er* 'yazmak', *ts'er-en* 'onlar yazar', *da-ts'er-en* 'onlar yazacak', *da-gi-ts'er-en* 'onlar sana yazacaklar'. Gürcücede dolaysız nesne zamirlerinin fiilde işaretlenmesi Türkçe dahil, çoğu dilde olmayan bir özelliktir: *mo-m-ts'er-a* 'o bana

yazdı', *mo-g-ts'er-a* 'sana yazdı', örneklerindeki gibi fiil *-m-* 'bana', *-a* 'ona', *-g-* 'sana' biçimleriyle işaretlenir.

Gürcücede şimdiki-geniş zaman, gelecek zaman ve geçmiş zaman çekimleri mevcuttur. Ön ek ve son eklerle zaman işaretlemeleri yapılır. Bazı fiiller İngilizcedeki *know-knew* gibi içdeğişime uğrarlar: *khedavs* 'o görür', *nakhavs* 'o görecek' (Awde 1997: 12). Çok fazla düzensiz fiil vardır ve bu fiillerin kullanımı oldukça karmaşıktır. Fiillere gelen kişi ekleri: *v-* 'ben', 2. kişide ek yok, *-s/-a/-o* 'o', *v-...-t* 'biz', *-t* 'siz', *-(i)an*, *-(n)en* 'onlar'.

Şimdiki zaman çekimi: *kithva* 'okumak', *v-kithulob* 'okuyorum', *kithulob* 'okuyorsun', *kithulob-s* 'okuyor', *v-kithulob-t* 'okuyoruz', *kithulob-t* 'okuyorsunuz', *kithulob-en* 'okuyorlar'. Gürcücede şimdiki zaman ve geniş zaman çekimi arasında bir ayırım yoktur (Kvachadze 2011: 81). 'gel-' fiilinin geniş zamanda çekimi: *mo-vdivar* 'gelirim', *mo-dikhar* 'gelirsin', *mo-dis* 'gelir', *mo-vdivar-t* 'geliriz', *mo-vdikhar-t* 'gelirsiniz', *mo-dian* 'gelirler'.

Belirli geçmiş zaman çekimi: *tsa-v-ikithe* 'okudum', *tsa-ikithe* 'okudun', *tsa-ikith-a* 'okudu', *tsa-v-kithe-t* 'okuduk', *tsa-ikithe-t* 'okudunuz', *tsa-ikithe-s* 'okudular'.

Gelecek zaman, *tsa-v-ikithav* 'okuyacağım', *tsa-ikithav* 'okuyacaksın', *tsa-ikithav-s* 'okuyacak', *tsa-v-ikithav-t* 'okuyacağız', *tsa-ikithav-t* 'okuyacaksınız', *tsa-ikithav-en* 'okuyacaklar'.

Olumsuzluk, fiilin önüne *ar* 'değil' sözcüğünün getirilmesi ile yapılır: *Es ar aris kvavili*. 'Bu çiçek değildir.' Soru, vurgu ile yapılır: *Es kvavila?* (es 'bu', kvavila 'okul') 'Bu okul mudur?', *Ra aris es?* (ra 'ne', aris: yardımcı eylem, es 'bu') 'Şu nedir?'. İki şeyden hangisinin doğru olduğunu sormak için 'yoksa' anlamında *tu* sözcüğü kullanılır: *Es sahlia tu skola?* 'Bu ev mi yoksa okul mu?' Evet-hayır sözcükleri *diah* ve *ara*'dır.

Ek fiilin geniş zaman çekimi şu şekildedir: *Me ekimi var*. 'Ben doktorum', *Şen ekimi har*. 'Sen doktorsun.', *Es ekimia*. 'O doktor', *Çven ekimi vart*. 'Biz doktoruz.', *Tkven ekimi hart*. 'Siz doktorsunuz.', *İsini ekimebia*. 'Onlar doktor'.

Gürcüce İngilizcedeki 'phrasal verbs' gibi fiillerle birlikte edatlar kullanır ve bu edatlar fiile eklenir: *a-* 'yukarı', *ga-* 'dışarı', *gada-* 'karşı', *mi-* 'ora', *cha-* 'aşağı', *she-* 'içinde', *mo-* 'bura' vb. *mo-dis* 'o gelir', *cha-mo-dis* 'aşağı gelir', *she-mo-dis* 'içeri gelir' (Awde- Khistarisvili 1997: 13).

Türkçe 'ol-' eyleminin Gürcücede çeşitli biçimleri vardır. En genel biçimi şimdiki zamanda düzensiz olarak bulunmasıdır: *v-ar* 'benim', *khar* 'sensin', *ar-is* 'odur', *v-ar-t* 'biziz', *khar-t* 'sizsiniz', *ar-ian* 'onlardır'.

Biçimbilgisi ile ilgili bazı temel yapılar da şu şekildedir: *Ramin Kartveli aris*. 'Ramin Gürcüdür.' veya *Ramin Kartvelia*. 'Ramin Gürcüdür'. biçimleri kullanılabilir. Ekin geleceği sözcük ünlü ile bitiyorsa *-a*, ünsüzle bitiyorsa *-aa* gelir: *Tsigni ak aris*. 'Kitap burada' veya *Tsigni akaa*. 'Kitap burada.'

'sahip ol-' fiilinin iki biçimi vardır. Birincisi *mqavs* 'birine ya da bir hayvana sahip olmak' anlamında kullanılır: *dzma m-qavs* 'benim bir erkek kardeşim var', *da g-qavs* 'senin bir erkek kardeşin var'. Diğeri *maqvs* 'bir şeye sahip olmak' anlamında kullanılır: *puli g-aqvs?* 'paran var mı?', *puli m-aqvs* 'param var' (Awde-Khistarisvili 1997: 14).

Söz dizim genel itibarıyla serbesttir, ancak fiil cümleinin sonunda bulunma eğilimindedir. Gürcücede, Özne-Nesne-Yüklem şeklindeki sözdizimi daha baskındır.

Kaynakça

- Andrews, Peter Alford (1992). *Türkiyede Etnik Gruplar*. İstanbul: Ant Yayınları.
- Ansaldò, Umberto (2009). *Contact Languages: Ecology and Evolution in Asia*. Cambridge.
- Awde, Nicholas-Thea Khitarisvili (1997). *Georgian-English Dictionary and Phrasebook (Caucasus Languages)*. Britain: Curzon Press.
- Boader, Winfried (2005). South Caucasus Languages. *Lingua* 115. s. 5-89.
- Gökdağ, Bilgehan A. (2011). Doğu Karadeniz’de Konuşulan Diller ve Türkçe İle Etkileşimleri. *Karadeniz Araştırmaları*. S.31, s. 11-135.
- Gül, Muhittin (2009). Türk-Gürcü İlişkileri ve Türkiye Gürcüleri. *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2009-I.
- Kurat, Akdes Nimet (2002). *IV-XIII. Yüzyıllarda Karadeniz’in Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*. Ankara: Murat Kitapevi Yayınları
- Kvachadze, Nana (2011). *Kendi Kendine Gürcüce*. Ankara: Özkan Matbacılık.
- Mufwene, Salikoko S. (2001). *The Ecology of Language Evolution*. Cambridge.
- Magneralla, P. J. (1976). The Assimilation of Gerorgians in Turkey: A Case Study. *Muslim Word*. s. 35-43.
- Magneralla, P. J. (1979). *The Peasant Venture. Tradition, Migration and Change amonf Georgian peasants in Turkey*. Cambridge: Schenhkman Publishing Company.
- Türkdoğan, Orhan (2006). *Etnik Sosyoloji*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı (1973). *Osmanlı Tarihi*, C. 3. Ankara: TTK Yayınları.

İnternet Kaynakları:

- http://www.akbabakoyu.com/default.asp?mct=detay&Topic_ID=27733
- www.ethnologue.com/country/TR/status
- <http://www.chveneburi.net/tr/brochure.asp?bpgcid=9&cat=y&sbmt=y>

Yayıma Hazırlayan: Edanur Sağlam